

— Για τον ίδιο ακριβώς λόγο δεν μπορούν να θεωρηθούν ως στόχοι προστασίας και άλλα έννομα αγαθά, η προσβολή των οποίων μόνο απώτερη και ενδεχόμενη αντανάκλαση της τιμωρούμενης συμπεριφοράς μπορεί να είναι, όπως, π.χ. το πολίτευμα. — Το είδος του προστατευόμενου εννόμου αγαθού προφανώς αναγνωρίζεται αν αποβλέψει κανείς στο συνηθισμένο περιεχόμενο των σχετικών προκηρύξεων. Αυτές περιλαμβάνουν κατά κανόνα διεγέρσεις για την τέλεση εγκλημάτων, καθώς και εγκωμιασμούς εγκλημάτων. Ο Ποινικός Κώδικας για το είδος των εγκλημάτων αυτών έχει εκφραστεί ρητά: Θεωρεί ότι προσβάλλουν το αγαθό της δημόσιας τάξης (βλ. άρθρα 183-185 ΠΚ και τον τίτλο του έκτου κεφαλαίου του Ειδικού μέρους του ΠΚ).

Η δημόσια τάξη ασφαλώς δεν ανήκει στα σημαντικότερα έννομα αγαθά που προστατεύονται από τον ΠΚ, όπως φαίνεται από τη μικρή βαρύτητα των ποινών που προβλέπονται σε όλα τα εγκλήματα του αντίστοιχου κεφαλαίου. Είναι χαρακτηριστικό ότι κανένα έγκλημα κατά της δημόσιας τάξης δεν χαρακτηρίζεται κακούργημα. Επειδή όμως, όπως προείπαμε, δεν αποβλέπουμε τόσο στη γενική αξία των αγαθών, όσο στη σπουδαιότητα της συγκεκριμένης προσβολής τους, πρέπει να παρατηρήσουμε το εξής: Οι διεγέρσεις και οι εγκωμιασμοί εγκλημάτων δεν επιφέρουν βλάβη της δημόσιας τάξης, αλλά συνιστούν αντίστοιχα εγκλήματα δυνητικής διακινδύνευσης (οι διεγέρσεις) ή συγκεκριμένης διακινδύνευσης (οι εγκωμιασμοί). (Βλ. σχετικά *I. Μανωλεδάκη*, Επιβουλή της δημόσιας τάξης, 1990, σελ. 48, 75). Στο σχετικά ελαφρό αυτό βαθμό προσβολής του, ούτως ή άλλως όχι από τα σημαντικότερα, αγαθού της δημόσιας τάξης, οφείλεται το μικρό ύψος των απειλούμενων ποινών (άρθρα 183, 184, 185 ΠΚ, φυλάκιση μέχρι 3 ετών).

Με βάση τα παραπάνω, η κάμψη της συνταγματικής προστασίας και διάδοσης της γνώμης και πληροφόρησης, υπέρ ενός ήσυχου και ελαφρότερα προσβαλλόμενου εννόμου αγαθού όπως η δημόσια τάξη, δεν δικαιολογείται.

Ευάγγελος Β. Βενιζέλος

Εστιάζω το ενδιαφέρον μου στο άρθρο 6 του ν. 1916/90 «Για την προστασία της κοινωνίας κατά του οργανωμένου εγκλήματος» που αφενός μεν παρέχει στον αρμόδιο εισαγγελέα τη δυνατότητα να απαγορεύσει με διάταξη του (κανονιστικού χαρακτήρα) τη δημοσίευση κάθε είδους δηλώσεων των οργανώσεων ή των ομάδων που ενέχονται σε πράξεις οργανωμένου εγκλήματος, αφετέρου δε προβλέπει ποινικές κυρώσεις για όσους παραβιάζουν την απαγορευτική αυτή διάταξη (ποινή φυλάκισης τουλάχιστον 3 μηνών και χρηματική ποινή 5 έως 50.000.000 δραχμών).

Το άρθρο 14 παρ. 2 Συντ.

Υποστήριξα — με άλλους έγκριτους ομοτέχνους — ευθύς εξαρχής ότι η διάταξη αυτή (ανεξάρτητα από τα προβλήματα που θέτει το άρθρο 7 Συντ. και η τυποποίηση του ποινικού φαινομένου) είναι *πρόδηλα αντισυνταγματική* γιατί προσκρούει στο άρθρο 14 παρ. 2 Συντ. με το οποίο ορίζεται κατά τρόπο ρητό και απόλυτο πως «ο Τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύεται». Πρόκειται για την πιο κλασική περίπτωση αποκλεισμού των προληπτικών περιορισμών και για την συνταγματική πρόβλεψη ενός συστήματος αμιγώς καταστατατικού ελέγχου. Η διάταξη μάλιστα της παραγράφου 2 του άρθρου 14 Συνταγμ. δεν εξαρτά την εφαρμογή της από τη ρύθμιση σχετικού εκτελεστικού του Συντάγματος νόμου: δεν περιέχει ούτε γενική ούτε ειδική επιφύλαξη υπέρ του νόμου. Το Σύνταγμα εισάγει εδώ — για ευνόητους ιστορικούς και θεσμικούς λόγους — ένα ρητό *περιορισμό των περιορισμών* της ελευθερίας του Τύπου. Κρίσιμη επομένως συνταγματική οιασδήποτε είναι η *σαφώς ειδικότερη* παράγραφος 2 του άρθρου 14 και όχι η γενική καθιέρωση της ελευθερίας του λόγου, της γνώμης και του Τύπου που περιλαμβάνεται στην παράγραφο 1 του άρθρου 14 σύμφωνα με την οποία: «καθένας μπορεί να εκφράζει

και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του Τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του κράτους». Άλλωστε οι νόμοι του κράτους πρέπει να σέβονται το Σύνταγμα και να υποτάσσονται στην αρχή της αναλογικότητας για την οποία θα μιλήσουμε στη συνέχεια. Η συνταγματική προστασία της ελευθερίας της γνώμης και του Τύπου έχει σημασία ακριβώς όταν θέτει φραγμούς στις επιλογές και τις ρυθμίσεις του νόμου.

Εδώ εμφανίζεται η πρώτη παρεξήγηση ή μάλλον το πρώτο πρωτόγονο σόφισμα: Ισχυρίζονται ορισμένοι και μάλιστα με μεγάλη δόση επιστημονικής σοβαροφάνειας ότι ο νόμος κατά τρόπο συνταγματικά θεμιτό μπορεί να επιβάλλει περιορισμούς στην ελευθερία της γνώμης και του λόγου των τρομοκρατικών οργανώσεων. Βεβαίως. Μόνο που εδώ δεν πρόκειται περί αυτού. Το κρίσιμο ζήτημα στην συγκεκριμένη περίπτωση δεν είναι η ελευθερία του λόγου και της γνώμης μιας τρομοκρατικής οργάνωσης, αλλά η ανεπίτρεπτη επιβολή μιας γενικής και αφηρημένης προληπτικής απαγόρευσης στον Τύπο, δηλαδή στους κατά νόμο υπευθύνους των διαφόρων εντύπων και οπτικοακουστικών μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Ο φορέας του δικαιώματος

Φορέας του συνταγματικού δικαιώματος που περιορίζεται κατά τον τρόπο αυτό δεν είναι η όποια τρομοκρατική οργάνωση, αλλά ο εκδότης του εντύπου και ο αναγνώστης. Για το λόγο άλλωστε αυτό το Σύνταγμα προβλέπει με ιδιαίτερα διεξοδικό τρόπο ειδικό μηχανισμό κατασταλτικού ελέγχου: την κατάσχεση εντύπου μετά την κυκλοφορία του και μόνο για τους αυστηρά συγκεκριμένους λόγους και υπό τις αυστηρά συγκεκριμένες δικονομικές εγγυήσεις που το ίδιο το Σύνταγμα προβλέπει (άρθρο 14 παρ. 3-4 Συντ.). Όλος αυτός ο μηχανισμός υπάρχει ακριβώς επειδή είναι συνταγματικά ανεπίτρεπτος κάθε είδους προληπτικός έλεγχος.

Εδώ εμφανίζεται η δεύτερη δεδομένη πα-

ρεξήγηση. Το γεγονός πως απαγορεύεται κάθε προληπτικό μέτρο δεν σημαίνει φυσικά ότι αποκλείεται η τέλεση κάποιου εγκλήματος δια του Τύπου ή ότι αποκλείεται ένα δημοσίευμα με το περιεχόμενό του να παραβιάζει ποινικές ή αστικές διατάξεις και να δημιουργεί τις προϋποθέσεις της ποινικής ή της αστικής ευθύνης. Ένα συκοφαντικό δημοσίευμα, για παράδειγμα, δεν μπορεί να απαγορευθεί προληπτικά, επισύρει όμως τις ποινικές και αστικές συνέπειες που προβλέπει η κοινή νομοθεσία.

Αυτό που αποκλείει το άρθρο 14 παρ. 2 Σ. είναι η προληπτική απαγόρευση της ίδιας της δημοσίευσης αυτής καθαυτήν και ανεξάρτητα από το περιεχόμενό της. Δηλαδή η απαγόρευση της ίδιας της επικοινωνιακής πράξης. Το γεγονός πως προηγείται μία απαγορευτική εισαγγελική διάταξη δεν αλλάζει σε τίποτα τα συνταγματικά αυτά δεδομένα, γιατί η εισαγγελική διάταξη είναι κανονιστικού (γενικού και αφηρημένου) και προληπτικού χαρακτήρα, άρα προσκρούει στην συνταγματική εγγύηση του άρθρου 14 παρ. 2 Σ., ενώ η διάταξη του νόμου που προβλέπει την έκδοσή της είναι παραμεριστέα ως αντισυνταγματική.

Οι όποιες επομένως απαγορεύσεις και συνέπειες δεν μπορούν παρά να συνδέονται μόνο με το περιεχόμενο ενός δημοσιεύματος. Το περιεχόμενο όμως ενός δημοσιεύματος προσδιορίζεται από το σύνολο των συμφραζομένων του. Από το γενικό πληροφοριακό και επικοινωνιακό πλαίσιο μέσα στο οποίο τοποθετείται και από το οποίο προσδιορίζεται. Κατά τη λογική αυτή — που είναι ελπίζω κατανοητή — είναι προφανές ότι η δημοσίευση μιας προκήρυξης δεν μπορεί π.χ. να θεωρηθεί πράξη εγκληματισμού εγκλήματος, εάν δεν συνδεθεί με το γενικότερο πλαίσιο του δημοσιεύματος, με τα δημοσιογραφικά και πολιτικά του συμφραζόμενα μέσω των οποίων και μέσα στα οποία έρχεται σε επαφή με τον δυννητικό του αναγνώστη.

Οι θέσεις της νομολογίας

Η διάκριση αυτή δεν είναι μια θεωρητική

υπόθεση. Είναι το σταθερό κριτήριο της σχετικής νομολογίας: Το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει κατ' επανάληψη κρίνει ότι διατάξεις κανονιστικών πράξεων με τις οποίες απαγορεύεται στα στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων να δημοσιεύουν τις απόψεις τους στον Τύπο χωρίς προηγούμενη άδεια της υπηρεσίας συνιστά μέτρο αντισυνταγματικό (ΣτΕ 1802/86). Ο Άρειος Πάγος (ΑΠ 926/79) από τη δική του πλευρά είχε την ευκαιρία να παραμερίσει ως αντισυνταγματική τη διάταξη του άρθρου 36 του ν. 75/75 για την οργάνωση του εξωσχολικού αθλητισμού σύμφωνα με την οποία απαγορευόταν — γενικά και προληπτικά — η διατύπωση οποιασδήποτε κρίσης για την διαιτησία απειλώντας σοβαρές πειθαρχικές ποινές στον παραβάτη (βλ. για τα σχετικά θεωρητικά ζητήματα *E.B. Βενιζέλο*, Το γενικό συμφέρον και οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων, 1990, σελ. 123 επ. με περισσότερες παραπομπές στη νομολογία και τη βιβλιογραφία).

Προβάλλεται βέβαια ένα σοβαρό αντεπιχείρημα από το παρελθόν της νομολογίας μας: Με το άρθρο 39 του γνωστού α.ν. 1098/1938 περί Τύπου ο αρμόδιος εισαγγελέας μετά από σύμφωνη γνώμη του ανακριτή μπορεί να διατάξει την απαγόρευση οποιασδήποτε δημοσίευσης σχετικής με κύρια ανάκριση που διεξάγεται μετά την άσκηση ποινικής δίωξης. Τέτοια απαγόρευση εκδόθηκε το 1975 μετά τη δολοφονία του Ρ. Ουέλς. Τότε οι υπεύθυνοι της εφημερίδας που παρέβη την εισαγγελική διάταξη αθωώθηκαν από το Εφετείο Αθηνών με τη βασική σκέψη πως το συγκεκριμένο δημοσίευμα στόχευε στη διάλυση των ψευδών εντυπώσεων που είχαν δημιουργηθεί και στην διάψευση της παραπληροφόρησης που είχε διαχυθεί στο διεθνή Τύπο. Επομένως, κατά την κρίση του Εφετείου, το δημοσίευμα ούτε είχε σκοπό ούτε μπορούσε να παρακωλύσει το έργο της ανάκρισης και άρα δεν πληρούσε τη νομοτυπική μορφή του σχετικού εγκλήματος.

Ο Εισαγγελέας του Α.Π. δεν πείστηκε από το σκεπτικό αυτό και άσκησε αναίρεση υπέρ του νόμου. Ο Άρειος Πάγος (794/76) θεμελίωσε τους συλλογισμούς του στην παράγραφο 1 του άρθρου 14 και επικουρικά

στο άρθρο 10 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων Ανθρώπου (ΕυρΣΔΑ) ακόμη και στο άρθρο 1 της γαλλικής διακήρυξης του 1789 για να δικαιολογήσει τη ρύθμιση του μεταξικού νόμου περί Τύπου.

Η Ευρωπαϊκή σύμβαση

Στο σημείο αυτό εισέρχεται στη συζήτηση το πιο παραπομπόμενο ίσως επιχείρημα: Οι διατάξεις του άρθρου 10 της ΕυρΣΔΑ κατά την παράγραφο 2 του οποίου είναι θεμιτοί περιορισμοί στο δικαίωμα της πληροφόρησης για λόγους σχετιζόμενους με την εθνική ασφάλεια, την εδαφική ακεραιότητα, τη δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης, την πρόληψη του εγκλήματος κ.λπ., εφόσον όμως τα περιοριστικά αυτά μέτρα προβλέπονται από το νόμο και είναι «αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία».

Είμαστε λοιπόν υποχρεωμένοι να θυμηθούμε και να επαναλάβουμε δύο πολύ αλλά δεδομένα σε σχέση με την ΕυρΣΔΑ:

Πρώτον, ότι η Σύμβαση ισχύει (άρθρο 28 παρ. 1 Σ.) στην ελληνική έννομη τάξη και μάλιστα με σχετικά αυξημένη τυπική ισχύ, δηλαδή με ισχύ ανώτερη του κοινού νόμου. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η σύμβαση μπορεί να θεμελιώσει πρόσθετους περιορισμούς εκεί όπου το Σύνταγμα απαγορεύει και αποκλείει ρητά τέτοιους περιορισμούς. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση διέπεται από την αρχή της *επικουρικότητας* (άρθρο 60 ΕυρΣΔΑ): Προσθέτει προστασία στην προστασία που προσφέρει το Εθνικό Σύνταγμα, αλλά δεν μειώνει ποτέ την προστασία αυτή όταν είναι πληρέστερη.

Δεύτερον, όλοι οι περιορισμοί που μπορούν να επιβληθούν θεμιτά κατά την ΕυρΣΔΑ οφείλουν να ανταποκρίνονται στις προδιαγραφές της αρχής της αναλογικότητας. Να είναι «μέτρα αναγκαία εν δημοκρατική κοινωνία». Δηλαδή οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να εξυπηρετούν ένα συνταγματικά θεμιτό σκοπό, να είναι συναφείς προς το σκοπό αυτό και να είναι αναγκαίοι (άρα ο σκοπός αυτός πρέπει να μη μπορεί να εξυπηρετηθεί με ηπιότερα μέτρα). Ακόμη επομένως και αν διέθετε η ελληνική συνταγμα-

τική τάξη τη σαφή και ρητή διάταξη του άρθρου 14 παρ. 2, θα αρκούσε η εφαρμογή των γνωστών κριτηρίων της αρχής της αναλογικότητας για να αποκρουσθεί ως αντισυνταγματική και αντισυμβατική μια διάταξη όπως το επίμαχο άρθρο 6 του «αντιτρομοκρατικού» νόμου (ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα όρια της ελευθερίας του Τύπου έχει από την άποψη αυτή η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της 8.7.86 στην υπόθεση *Lingens* κατά Αυστρίας).

Άλλωστε η πρόσφατη εμπειρία έδειξε

ότι ο σκοπός του νόμου δεν είναι η κοινωνική απομόνωση του οργανωμένου εγκλήματος και των τρομοκρατικών οργανώσεων, αλλά η διάχυση ενός κλίματος εκφοβισμού, συστολής και αυτολογοκρισίας στα ΜΜΕ. Ακόμη όμως και αν δεχθούμε τον δεδηλωμένο σκοπό του νόμου ως αληθή, είμαστε υποχρεωμένοι να παρατηρήσουμε το αυτόνομο: ότι το προβλεπόμενο στο νόμο μέτρο δεν είναι καθόλου συναφές και πρόσφορο γιατί συντελεί όχι στον αποκλεισμό αλλά στη διάδοση των ισχυρισμών των οργανώσεων αυτών.